

Доречно згадати й інше англійське слово з тим самим коренем – слово *Fitness* – відмінна спортивна тренуваність. З ним вживається багато неологізмів: *Fitnesscenter*, *-programm*, *-raum*, *-test*, *-platz*, що говорить про високу словотворчу здатність цієї лексеми.

Цікаво прослідкувати перетворення слова *die Box*, яке було запозичене у значенні „коробка”, потім набуло таких значень, як *бокс* (ізольоване приміщення); *стіло* (для коней); (індивідуальний) *гараж* (для авто); *ящик*; *коробка*; *поштовий ящик*; *лож* (в театрі); *дитячий манеж*; *огорожена частина гоночної траси* (мотоспорт). Однак, молодь вживає це слово у значенні „динамік” замість німецького слова *der Lautsprecher*.

“*Die Boxen stöpselt er an sein Mobiltelefon, drückt auf Play und schon ist der Bass der Technomusik zu hören.*” – “Він приєднує динаміки до свого мобільного телефону, натискає на “плей”, і ось вже чути баси техно” [8:14].

Прикладами гібридів, де одна з лексем англійського походження, можуть бути такі слова, як *das Forschungsteam*, *die Schulparty*, *die Hip-Hop-Szene*, *das Wave-Gothic-Fest* [7:6]. При розгляді вибірки стає зрозуміло, що англійські запозичення активно приймають німецькі флексії: *powern*, *sponsern*, *breaken*, *die Hip-Hopperin*, *das Rebellische*.

Проаналізований у статті матеріал дозволяє зробити висновок, що запозичені англійські слова у системі німецької мови отримують нове оформлення, зазнають адаптації, що являє собою комплексний процес, який охоплює всі сторони існування і розвитку слів у мові. Освоєння іншомовних слів мовою розглядається лінгвістами як максимальне наближення їхньої фонетичної, графічної, морфологічної і лексико-семантичної характеристики до відповідних норм мови-реципієнта. В свою чергу молодіжний жаргон, будучи унікальною мовою певної групи носіїв, які представляють молодіжну культуру, виступає своєрідним соціумним маркером для української та німецької мови в цілому. Запозичення іншомовної лексики має наслідком не лише кількісне збагачення словника, але й викликає певні якісні зміни в його структурі.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Антрушина Г.Б., Афанасьєва О.В., Морозова Н.Н. Лексикология английского языка. М.: Высшая школа, 1985.
2. Береговская Э.М. Молодежный сленг: формирование и функционирование // Вопр. языкознания. — М., 1996. — №3.
3. Дубенец Э.М. Современный английский язык. Лексикология. — М.: СПб., 2004.
4. Мартос С.А. Сленг як складова молодіжної субкультури // Південний архів. Філологічні науки: Збірник наукових праць. Випуск XXI. — Херсон: Видавництво ХДУ, 2003. — С.111-114.
5. Синчак О. Фіра з маком. // Журнал “Файно”. — Львів, Вересень 2006. — С. 15-16.
6. Das große Oxford Wörterbuch. — China: Oxford University Press, Cornelsen, 2006.
7. Doms-Berger Dagmar. Gothic: die Schwarze Szene// Vitamin.de Extra 2007. — Omsk: OmskBlanklsdat, 2007. — S. 6-7.
8. Hamann Mathias. Schnelle Hüpfen: Der Tanz Jumpstyle// Vitamin.de — Omsk: OmskBlanklsdat, Nr.39, Winter 2008, — S. 14-15.
9. http://www.franko.lviv.ua/faculty/jur/Internet/PART-6_1.1.htm

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Надія Лебедєва – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології Херсонського державного університету

Наукові інтереси: неологія, проблеми мовних контактів.

Світлана Дьяченко – аспірантка Таврійського національного університету ім. В.Вернадського, викладач кафедри романо-германської філології Херсонського Академічного ліцею при Херсонському державному університеті

Наукові інтереси: неологія, проблеми мовних контактів.

ЗАПОЗИЧЕННЯ З КЛАСИЧНИХ МОВ І ПРОБЛЕМИ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ НАУКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Леся МАЛЕВИЧ (Рівне, Україна)

У статті уточнено поняття «терміни-інтернаціоналізми», схарактеризовано роль інтернаціональних елементів греко-латинського походження в українській термінології водного господарства.

The paper defines the concept ‘international terms’, characterizes the role of Greek and Latin international elements in Ukrainian terminology of water economy.

Запозичення з давньогрецької та латинської мов становлять значний шар лексики сучасних європейських мов, що зумовлено величезним впливом античної культурної спадщини на розвиток європейської цивілізації. Упродовж тривалого часу й дотепер класичні мови виступають джерелом лексико-словотвірних ресурсів для конструювання спеціальних

назв – наукових і технічних термінів різних мов. Унаслідок цього термінологію греко-латинського походження традиційно вважають основою інтернаціонального термінофонду – спільного термінофонду багатьох сучасних європейських мов.

Використанню та особливостям функціонування грецьких і латинських елементів у науковій мові присвячено численні мовознавчі розвідки – від лінгвістичних спостережень першої половини XX століття (Е.Вюстер, Е.Дрезен, О.Єсперсен, В.Жирмунський, Г.Винокур) до ґрунтового аналізу проблеми в роботах, що побачили світ у другій половині XX століття (праці Д.Лотте, В.Акуленка, Ю.Жлуктенка, О.Суперанської, Н.Клименко, М.Володіної, Ф.Нікітіної, Є.Карпіловської та ін.). Проте з огляду на потребу міжнародної стандартизації та гармонізації національних термінологій в умовах активних міжмовних контактів у світі, що глобалізується, проблема визначення статусу і місця запозичень із класичних мов і на початку XXI століття залишається актуальною і потребує нового переосмислення.

Особливо важливо з'ясувати роль інтернаціональних елементів греко-латинського походження в терміносистемах різних галузей знання і діяльності людей, що і є метою нашої роботи.

Об'єктом дослідження виступає одна з найдавніших природно сформованих терміносистем – українська термінологія водного господарства та елементи аналогічних галузевих терміносистем європейських мов різних груп.

Основні завдання дослідження: 1) уточнити поняття «терміни-інтернаціоналізми» відповідно до сучасних реалій функціонування спеціальної лексики; 2) окреслити шляхи використання ресурсів класичних мов у науковій термінології; 3) з'ясувати роль та лексико-семантичні особливості термінів греко-латинського походження в галузевій терміносистемі; 4) схарактеризувати словотвірну продуктивність греко-латинських терміноелементів як показника ступеня адаптації їх у галузевій термінології.

У сучасному термінознавстві немає єдиного тлумачення поняття «термін-інтернаціоналізм». Погляди лінгвістів не збігаються щодо кількох аспектів проблеми, зокрема щодо а) мов, які можуть виступати джерелами інтернаціональної термінології; б) розмежування понять «запозичені терміни» та «інтернаціональні терміни»; в) функціонального статусу мов, залучених до процесу інтернаціоналізації.

Важливим критерієм виділення інтернаціональних термінів є мова, з якої запозичено спеціальну назву. Донедавна найбільш поширеним був погляд, згідно з яким інтернаціоналізмами вважають терміни класичного походження, тобто такі, що походять із мертвих мов – давньогрецької і латинської [1: 16; 2: 112; 8: 164; 10: 80]; деякі дослідники називають також санскрит, класичну арабську тощо [4: 129]. Це пояснюється величезним впливом античної культури на розвиток культури світової. Як відомо, основи європейської культури було закладено в епоху еллізму, а її розвиток продовжувався під впливом представників римської наукової думки, що й зумовило наявність у багатьох сучасних мовах значної кількості термінів та терміноелементів греко-латинського походження, а також ту обставину, що «греко-латинські корені не сприймаються носіями європейських мов як чужі, чого не можна сказати про запозичення зі східних мов» [12: 139].

На сучасному етапі спостерігаємо утворення особливого шару термінів-інтернаціоналізмів англійського походження, які функціонують у багатьох мовах, що пояснюється широким розповсюдженням англійської мови в науковій, технічній та інших сферах, високим рівнем її престижу та глобальним статусом у світі. Документальним підтвердженням цього феномену є «Dictionary of European Anglicisms» [11], у якому зафіксовано лексичні одиниці англійського походження, що вживаються в 16 європейських мовах. Це дає підстави говорити про зміну традиційних уявлень про виняткову роль класичних мов як джерела спільного міжнародного термінофонду.

Проте варто зауважити, що значна частина інтернаціональних термінів-англіцизмів має греко-латинське походження, але статус інтернаціоналізмів набула тепер завдяки глобальному поширенню англійської мови. Так, наприклад, термін *моніторинг* (меліорованих земель), що входить до термінологій багатьох мов, запозичено від англ. *monitoring*, який походить від лат. *monitor* (пор.: нім. *Monitoring*, фр. *monitoring*, *monitorage*, італ. *monitoraggio*, рос. *мониторинг*, чеськ. *monitorování*).

Розширення складу мов, які виступають джерелами інтернаціональних спеціальних найменувань, актуалізує проблему розрізнення понять «запозичені терміни» та «терміни-інтернаціоналізми». Якщо інтернаціоналізми, які мають греко-латинські корені, є «нічийми» і водночас своїми для багатьох термінологій і їх можна розглядати як частину запозичених термінів, то стосовно термінів, які походять із сучасних живих мов (з англійської й, відповідно, з інших), це некоректно, оскільки такі інтернаціоналізми для носіїв цих мов є одиницями рідної мови. У цьому плані справедливе твердження: «поняття «інтернаціональне» виходить за межі двох протилежних та взаємовиключних понять «своє – чуже». Це, радше, своє та чуже одночасно» [4: 127].

Між запозиченими та інтернаціональними термінами наявні суттєві відмінності: інтернаціоналізми – об'єктивно існуюча міжмовна категорія синхронії зі своїми специфічними характеристиками, а запозичення – це діахронічна категорія, яка є умовною для певного синхронного зрізу існування мови [1: 162]. Така методологічна різниця має принциповий характер.

У термінознавстві немає одностайності і щодо функціонального статусу мов, залучених до процесу інтернаціоналізації. Більшість дослідників вважає інтернаціональними терміни, які вживаються не менше ніж у трьох неспоріднених мовах (див., напр., [4: 128; 8: 164]), але, крім цього, іноді висувають вимогу, щоб принаймні дві з таких мов (або навіть три [3: 4]) мали статус міжнародних. Проте такий критерій є відносним і виступає, за слушним зауваженням В.Акуленка, лише умовним робочим припущенням [1: 155].

Поширеність у термінологіях різних мов – без сумніву, визначальна, але, як показує аналіз, не достатня підстава для виокремлення інтернаціональних термінів, оскільки за таким критерієм до цієї категорії слід було б віднести й екзотизми – лексеми, які називають реалії певних країн, передають специфічні риси їхньої культури. Наприклад, у термінології водного господарства термінами-екзотизмами, які запозичені до багатьох мов у своєму оригінальному вигляді, виступають назви *чакрам*, *кова*, *сакія*, *завафа*, *таба*, *багуїо* тощо. Так, *сакія* – тип водяного колеса, яке використовується в Єгипті для підймання води на висоту до двох метрів (англ. *sakia*, франц. *sakieh*, рос. *сакия*); *тімпан* – водопідймальний механізм, який застосовують у деяких районах В'єтнаму (англ. *tympanum*, італ. *timpano*, франц. *tympan*, рос. *тимпан*, чеськ. *tympan*).

Проте екзотизми не зараховують до інтернаціональної термінології, оскільки вони називають поняття, яких немає в житті носіїв мов-реципієнтів [4: 128]. На нашу думку, такі дещо нечіткі й суперечливі аргументи варто було б уточнити. Інтернаціоналізми можемо відрізнити від екзотизмів за критеріями:

- а) термін виступає назвою не чужого, а спільного для багатьох культур поняття;
- б) лексема входить до термінологічної системи мови-реципієнта як лексично і граматично пов'язана одиниця.

Мусимо визнати, що в галузі спеціальної лексики межа між екзотизмами й інтернаціоналізмами досить хитка: в умовах активних міжмовних наукових контактів екзотизми можуть запозичатися разом із спеціальним поняттям, набувати семантичної самостійності, відповідного фонетико-морфологічного оформлення мов-реципієнтів (таку властивість відзначає Л.Крисін і щодо неспеціальної лексики [6: 50]) і переходити до інтернаціонального термінологічного фонду.

Отже, термінами-інтернаціоналізмами вважатимемо спеціальні найменування, які функціонують у термінологіях не менше ніж трьох неспоріднених мов, близькі за звуковою і графічною формою та семантикою, називають науково-технічні поняття, спільні для багатьох культур, і вступають у системні зв'язки з іншими елементами терміносистеми. У нашому дослідженні аналізуємо лише інтернаціоналізми греко-латинського походження.

Термінотворчий потенціал класичних мов у сучасних мовах використовується кількома способами: шляхом запозичення лексичних одиниць та шляхом використання греко-латинських терміноелементів.

До термінофонду водного господарства входить два типи інтернаціоналізмів:

1) абсолютні, або повні інтернаціоналізми – терміни, мовна оболонка яких у різних мовах практично повністю збігається: *біфуркація* (від лат. *bifurcus*) – англ. *bifurcation*, ісп. *bifurcacion*, нім. *Bifurkation*, франц. *bifurcation*, чеськ. *bifurkace*.

2) неповні, або гібридні, у яких один або два компоненти відтворюють форму оригіналу, а решта калькується за допомогою засобів національної мови: *гігроскопічна волога* – англ. *hygroscopic moisture*, франц. *eau hygroscofique*, рос. *гигроскопическая влага*; *водорегулювальний дренаж* – англ. *water regulation drainage*, франц. *drainage de regulation d'eau*, рос. *водорегулирующий дренаж*.

Використання гібридних термінів підвищує когнітивно-інформаційний та комунікативний потенціал наукового тексту, відбиває тенденцію до інтернаціоналізації, але в умовах збереження національних особливостей термінології [7: 87].

Закріпившись у терміносистемі, інтернаціональні терміни входять до лексико-семантичних парадигм (*седиментація* = *осідання*; *абсорбція* = *поглинання*; *іригація* = *зрошення*); набувають здатності до семантичної еволюції, що виявляється, по-перше, у трансформації (розширенні, звуженні, зміщенні) значення термінів; по-друге, у їх детермінологізації.

Так, термін *меліорація* (від лат. *melioratio* – поліпшення), що у II половині XIX - на початку XX ст. позначав "будь-які поліпшення в господарстві, зокрема покращення стану ґрунтів за допомогою води" (*меліорація водна* [5: 5]), на сучасному синхронному зрізі функціонує у звуженому значенні – "система організаційно-господарських і технічних заходів, спрямованих на поліпшення гідрологічних умов земельних угідь".

У період повного засвоєння мовою запозичені терміни можуть долати свою функціональну обмеженість, набувати нового стилістичного забарвлення і зазнавати детермінологізації. Залишаючись термінами у своїй терміносистемі, такі лексеми стають носіями побутових уявлень, напр.: *канал* (від лат. *canalis* – труба, жолоб) – 1) штучне річище (наземний водовід) з безнапірним рухом води; 2) шлях, засіб для досягнення певної мети.

Зв'язок із мовою-джерелом на ранніх етапах засвоєння іншомовного слова виявляється у формальній варіантності та обмеженій валентності інновації. Укорінюючись у лексичній системі мови-реципієнта, інтернаціоналізми поступово підвищують свою валентність, а отже, й функціональну активність (приміром, термін *систем(а)*, який на початку XX ст. не входив до складу водогосподарських термінів-словосполучень, на сучасному синхронному зрізі є компонентом 69 складених найменувань, у 40 з яких виступає головним словом). Паралельно відбувається стабілізація фонетичних та граматичних форм терміна, пор.: *акведукт* – *акведук*; *аналіза* – *аналіз*.

Греко-латинські терміноелементи беруть активну участь у творенні термінів-комполітів. Унаслідок цього виникають серії однотипних номінацій, у яких однаковий елемент їхньої зовнішньої структури регулярно співвідноситься зі спільною ознакою іменованих понять: *ізобара*, *ізохрона*, *гідрометр*, *гідрограф*, *гідроізогіпса*, *гіпсограф*, *дебітограф*, *гідроізон'єза*, *п'єзометр*, *гранулометрія*. Інтернаціональні основи у структурах термінів можуть передавати і ономасіологічний базис, і ономасіологічну ознаку: *ізон'єза* – *п'єзометр*; *ізобата* – *батометр*; *графік* – *гідрограф*. Подібні особливості дослідники відзначають у багатьох мовах [13].

Для термінів, які мають у своєму складі інтернаціональні терміноелементи, характерні такі словотвірні моделі:

1) "власномовний терміноелемент (ВТ) + о/е + інтернаціональний терміноелемент (ІТ)" (*голкофільтр*, *хвилеграф*);

2) "ІТ + ВТ" (*мікродощувач*, *балансомір*, *гідроспоруда*);

3) "ІТ + ІТ" (*гідромодуль*, *лімніграф*, *вакуумметр*). Номінації, до складу яких входять національні та інтернаціональні елементи або лише інтернаціональні, можуть поєднувати три й більше складників, напр.: *мікрководовипуск*, *теплогідромеліорація*, *гідрографостік*, *п'єзогідроізогіпса*, *еванотранспірометр*.

Певна «відмінність у граматичному і фонетичному оформленні міжнародних термінів забезпечує їх самобутність і системність у кожній мові, а спільність лексичного значення і

оформлення основи (нехай і не повна) служить взаєморозумінню представників різних націй» [9: 124].

Лексичні та словотвірні ресурси давньогрецької та латинської мов становлять основу інтернаціонального термінологічного фонду і залишаються важливим джерелом термінотворення в сучасних європейських мовах. В умовах універсалізації та спеціалізації нових знань, розширення мовних контактів, інтернаціоналізації науково-технічної інформації міжнародний фонд спеціальної лексики, спільні для багатьох мов структурно-семантичні та термінотвірні моделі потребують подальшого поглибленого вивчення.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Акуленко В.В. Вопросы интернационализации словарного состава языка. – Харьков: Изд-во Харьковского университета, 1972.
2. Вюстер Э. Интернациональность научных обозначений // Интернациональные элементы в лексике и терминологии. – Харьков: Изд-во при Харьк. ун-те "Вища школа", 1980. – С. 111-129.
3. Гусева И.Г. Когнитивно-дискурсивный анализ междотраслевой экологической терминологии в области рыбного промысла (на материале англ. языка): Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Калининград, 2004.
4. Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основы терминотворения: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. – К.: Видавн. дім «KM Academia», 2000.
5. Корнелля А. О меліорациях. – Львів, 1905. – 50 с.
6. Крысин Л.П. Иноязычные слова в современном русском языке. – М.: Наука, 1968.
7. Онуфрієнко Г. Мовна гібридизація термінологічного знака як актуальна проблема українського термінознавства // Українська термінологія і сучасність: Збірн. наук. праць. – К., 2007. – С. 87-88.
8. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство. – Львів: Світ, 1994.
9. Реформатский А.А. Введение в языковедение. – М.: Аспект-Пресс, 2002.
10. Ткачева Л.Б. Основные закономерности английской терминологии. – Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1987.
11. Dictionary of European Anglicisms / Ed. by M. Gorlach. – Oxford University Press, 2002.
12. Ehlich K. Greek and Latin as a Permanent Source of Scientific Terminology: the German Case // Language Adaptation / Ed. by F. Columas. – Cambridge: Cambridge University Press, 1989. – P. 135-137.
13. Scujina V. Vitality of Latin and Greek Word-elements in the Modern Interlingual Term-building Processes // www.liis.lv/latval/Darbinieki/Jauniecitvasarefer.htm.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Леся Малевич – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри українознавства Національного університету водного господарства та природокористування.

Наукові інтереси: термінознавство, термінографія, лінгвокультурологія.

ВПЛИВ ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНИХ ФАКТОРІВ НА СТАНОВЛЕННЯ ГРАФІЧНОЇ ТА ОРФОГРАФІЧНОЇ СИСТЕМ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Тетяна ХОМЕНКО (Кіровоград, Україна)

У статті окреслено особливості формування графічної та орфографічної систем німецької мови, проаналізовано вплив екстралінгвістичних факторів на процес їхнього становлення на різних етапах розвитку німецької мови.

The article explores the peculiarities in the making of the graphical and orthographical systems in the German. The influence of the extralinguistic factors on the process of their formation at the different stages of the German language development is also viewed.

Становлення німецької мови призвело до процесів її уніфікації та нормалізації. На виникнення та розвиток національної мови у Німеччині впливали історичні процеси, що обумовили незавершеність її уніфікації навіть у наш час. Створення орфографічної та графічної систем є невід'ємною частиною цих процесів. Функціонування цих систем необхідне для закріплення національної норми у писемній формі.

Дослідженнями орфографічної системи німецької мови займалися М.Корт, У.Маас, Д.Неріус, Ф.Ісламова, які уточнили поняття орфографічної норми німецької мови. Вивченню змін в орфографічній та графічній системах німецької мови присвячені праці Г.Брекле, Р.Бергмана, А.Карпа, П.Паулі, Ш.Штрікер.

Оскільки становлення мови відбувається в процесі її розвитку під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів, то дії цих факторів піддаються також процеси формування графічної та орфографічної систем. Аналіз теоретичних джерел [2; 5; 6; 8] показав, що на розвиток німецької мови мали вплив такі екстралінгвістичні фактори:

1. Територіальний розподіл (наприклад, внаслідок міграцій в епоху Великого переселення народів у V-VII ст.н.е.).